

*Др Тајјана Бујарски, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду*

СУДИЈЕ ПОРОТНИЦИ И ОЦЕНА ДОКАЗА ПО СЛОБОДНОМ СУДИЈСКОМ УВЕРЕЊУ¹

Сажетак: У савременом кривичнопроцесном законодавству велика пажња се посвећује проблематици доказивања, односно доказним радњама као једном од најважнијих питања кривичног процесуалног права. У већини случајева се обрада и анализа ове проблематике односи на услове за примену доказних радњи, орање процесуалних радњи, начин њиховог извођења и слично. Ипак, као једно од најважнијих питања у вези са доказивањем остаје питање оцене доказа по слободном судијском уверењу од чега зависи и сам исход процесуалних радњи као и одлука суда. Ово питање је посебно значајно када се има у виду постојање традиционалне лаичке елементе суђења у кривичном процесу. Због тога је и предмет овог рада управо оцена доказа по слободном уверењу судија поротника, њихова улога у кривичном процесу, овлашћења и надлежности, као и питање оправданости њиховог учешћа у кривичном процесу.

Кључне речи: кривични процес, судије поротници, доказивање, оцена доказа по слободном судијском уверењу.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Судска власт представља једну од три гране власти, поред законодавне и извршне, на којима почива свака држава. То је уједно и најстарија власт у држави која примењује и тумачи законе. Ова власт је у савременим државама поверена посебним државним органима – судовима при чему је њихово оснивање, организација, одређивање надлежности и делокруга рада у искључивој надлежности државе.

¹ Рад је настао као резултат рада на Пројекту „Проблеми у стварању и примени права (ЕУ и Србија)“ чији је носилац Правни факултет у Новом Саду.

Правосудни поредак је носилац судске власти и представља самосталну грану државне власти. Додирна тачка између доброг правног уређења правосуђа и његове високе етичке вредности, о којој у теорији права нема спора, јесте независно правосуђе.² Сам Устав Србије³ (члан 4. став 4) прописује да је судска власт независна. Према Уставу (члан 42) судови су самостални и независни у свом раду и суде на основу Устава, закона и других општих аката, када је то предвиђено законом, општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора, а у суђењу учествују судије и судије поротници, на начин утврђен законом. Међутим, законом се може прописати да у одређеним судовима и у одређеним стварима суде само судије по позиву. Основно правило је да суд суди у већу, а само изузетно у одређеним стварима може да суди судија појединац уколико је то законом прописано.

2. СУДИЈЕ ПОРОТНИЦИ

Судије поротници⁴ су грађани који учествују у суђењу у кривичним стварима заједно са судијама професионалцима и одлучују о чињеничним и правним питањима, а своју судску функцију врше само повремено. За разлику од судије поротника, судија професионалац (судија по позиву) је лице које је под условима прописаним законом изабрано у звање судије и као судија се налази у радном односу. Иако је првобитна идеја стварања поротног система било одвајање чињеница од права, а самим тим и поротника од судија, задржавајући само минималну неопходну везу између њих, ипак, врло брзо се показало у пракси да је овај покушај вештачког раздвајања чињеничних од правних питања донео бројне процесне тешкоће.⁵ Као последица тога уводиле су се, историјски гледано, различите корективне мере као што су: комбиновање поротника и судија професионалаца, ограничавање стварне надлежности поротника у смислу да је временом све више сужаван круг кривичних дела за која је надлежна порота, смањење броја поротника у већима, унапређење и побољшање њиховог избора, као и

² Чавошки А., Бојовић-Кнежевић А., Тодоровић В., *Правосуђе, Ефекти и интеграције Србије у Европску унију на правосудни систем*, http://www.fefa.edu.rs/files/pdf/Studije_Istrazivanja/10Pravosudje.pdf, 8.

³ Службени гласник РС број 98/2006.

⁴ Називају се још и повремене судије, судије грађани и слично. Видети: Грубач М., *Кривично процесно право* (шесто измењено и допуњено издање), Београд 2009, 93. (фуснота 83).

⁵ Gorphe F., „Reform of the Jury-System in Europe: Results and Conclusions“, *Journal of Criminal Law and Criminology* 4/1936, 473 (2), <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2655&context=jclc>.

обезбеђивање ревизије пресуда, увођење мешовитих судова и најзад увођење професионалних судова у чији састав већа улазе само судије професионалци.⁶ Овај последњи тренд је у данашње време посебно присутан.

У земљама континенталне Европе чије је право изграђено на римској правној традицији Јустинијановог периода, професионализам у вршењу судске функције има најдужу историју и традицију, а различити су само модалитети судског професионализма.⁷ Основна разлика између судија по позиву и повремених судија састоји се у њиховом односу према вршењу судијске службе јер се суђењима баве стално и као професијом, а други, с времена на време, при чему могу да обављају и неко друго занимање.⁸ Што се тиче стручне спреме, ту је интересантно поменути да је некада и судија био лаик као и судија поротник, што је сада незамисливо, али исто тако судија поротник данас може да буде правник по образовању.

Грађани у савременим кривичним поступцима могу да учествују у суђењу, уоштено гледано, на два начина – као порота или као судије-поротници. Грађани учествују као поротници у класичним поротним судовима англо-америчког типа у којима доносе одлуку само о чињеничним, а не и о правним питањима. Ипак проблем је у томе што се у кривичној ствари не могу стриктно одвојити фактичка од правних питања. Уколико судије поротници одлучују о фактичким питањима, они у ствари, треба да одговоре на питање да ли је окривљени остварио биће кривичног дела онако како је законом предвиђено и да ли је крив за кривично дело за које се терети, онако како је законом формулисано. На тај начин се не само фактичка питања, већ питање кривице предаје лаицима.⁹ При томе треба имати у виду да постоје веома сложени случајеви бића кривичних дела који представљају велику тешкоћу за лаике.

Осим тога, грађани могу да учествују у поступку и као судије поротници у мешовитим (непоротним) судовима европско-континенталног типа у којима одлучују заједно са судијама по позиву и о правним и о чињеничним питањима. Ипак, с обзиром на то да судије поротници, по правилу, не познају право и немају потребне квалификације потпуно је неоправдано очекивати да се уопште упуштају у решавање било каквих правних питања, а посебно тешких и сложених питања. Зато се може десити да судије

⁶ Ibidem.

⁷ Симовић М.Н., *Кривично процесно право*, Српско Сарајево 2001, 55.

⁸ Грубач М., *Кривично процесно право* (шесто измењено и допуњено издање), Београд 2009, 91.

⁹ Марковић Б., *Уџбеник судској кривичној процесној пракси Краљевине Југославије*, Београд 1930, 99.

поротници у мешовитом суду буду пасивни и само формално равноправни, а да фактички буду у подређеном положају у односу на судију по позиву. Ипак, ова пасивност може бити мање штетна него да судије поротници заузму погрешан став о неком правном питању, а на основу којег ће се довести одлука у кривичној ствари.

Поред ова два основна облика учешћа грађана у суђењу, постоји и читав низ варијабилитета ових форми у свету, као што постоје и земље у којима у неким кривичним поступцима суде само судије професионалци у кривичним стварима,¹⁰ или на пример једна од модификација класичног поротног система која је могућа састоји се у томе да се пороти оставе на одлучивање чиста чињенична питања, док се питање кривице и питање олакшавајућих околности, као и питање евентуалне душевне болести или душевне поремећености остављају судији професионалцу.

Сваки од ових видова учешћа грађана у суђењу у кривичним стварима има своје недостатке, као и предности, али тешкоће у превазилажењу постојећих недостатака доводе до све чешћег увођења чисто професионалних судских већа. Тако је новим Законом о кривичном поступку Црне Горе¹¹ предвиђено да у састав судских већа улазе само судије по позиву, односно укинута је институција поротника. Имајући у виду досадашњу улогу судија поротника који су учешћем у суђењу више давали привид зборности, него што су имали утицаја на решавање кривичне ствари, можемо слободно рећи да је законодавац у Црној Гори заправо само верификовао фактичко стање и доминантну улогу судије по позиву као председника већа.¹² Изостављање судија поротника из суђења је имало одређене импликације и у погледу састава суда. Дошло је до проширења стварне надлежности судије појединца, а у првом степену суде трочлана већа.¹³

Враћање класичне пороте у правосудни систем у Русији и Шпанији¹⁴ отворило је веома значајно питање оправданости, па чак и евентуалне неопходности увођења поротних судова. Наиме, међународни правни стандард *њраво на њравично суђење* који изворно потиче из адеврзијаног кривичног поступка оправдава, и може се чак рећи условљава, постојање

¹⁰ О овоме вид. Leib E.J., „A Comparison of Criminal Jury Decision Rules in Democratic Countries“, *Ohio State Journal of Criminal Law* 5/2008, 629-644,

¹¹ Службени лист Црне Горе број 57/2009.

¹² Радуловић Д., *Кривично њроцесно њраво* (друго измењено и допуњено издање), Подгорица 2009, 84-85.

¹³ Радуловић Д., *Коментар Законака о кривичном њосѡујуку Црне Горе*, Подгорица 2009, 59.

¹⁴ Вид. Thaman S.C., „Europe`s New Jury Systems: The Cases of Spain and Russia“, *Law and Contemporary Problems* 2/1999, 233-259, <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1131&context=lcp>.

поротника који ће одлучивати о чињеничним питањима, јер се само на тај начин може обезбедити претпоставка невиности окривљеног, право на једнакост оружја, право да не сведочи против самог себе, право на јавно и усмено суђење, принцип акузаторности, независност судије од извршне власти. Класично раздавајање овлашћења у адверзијалном поступку између неутралног судије који је одговоран за доношење одлуке о праву и казни, и са друге стране поротницима који одлучују о чињеничним питањима и о кривици, у великој мери је утицало на развој правила доказивања у адверзијалном поступку. Типична правила која су настала, може се слободно рећи као резултат поделе овлашћења између судија професионалаца и поротника су: увођење правила о тзв. *Hear-say-rule*, као и увођење правила *exclusionary rule* и увођење начела о слободној оцени доказа.

3. СУДИЈЕ ПОРОТНИЦИ У СРБИЈИ

У Србији се судије поротници помињу још у вези са Душановим законом у случајевима када се *ad hoc* образовало судско тело у чији састав су улазили лаици, односно грађани које су предлагале саме странке. Увођење пороте у правосудни систем у Србији се везује за доношење Устава из 1869. године¹⁵ (члан 117.) којим је било предвиђено постепено увођење поротних судова за разбојништва, опасне крађе и паљевине, што је било предвиђено да ће се законом уредити. Први Закон о пороти донет је 1871. којим се уводи систем мешовитог, скабинског суда, састављеног од тројице професионалних судија и четворице поротника из народа који су одлучивали само о кривици оптуженог (члан 38) заједно са судијама по позиву.¹⁶ Ово је био и начин да се са законске – формалне оцене доказа (која је била предвиђена Законом о кривичном поступку из 1865) пређе на оцену доказа по слободном судијском уверењу. До ступања на снагу Закона о уређењу редовних судова и Законика о судском кривичном поступку (1929)¹⁷ судије лаици су учествовали у суђењу као поротници. У Србији су у то време постојали мешовити судови, тзв. приседнички или скабински судови, који су се у Србији звали поротни судови и они су у Србији образовали један колегијум само за решавање о кривици, а о примени закона и

¹⁵ Устав Књажества Србије из 1869, <http://scc.digital.bkp.nb.rs/document/RA-ustav-1869>

¹⁶ <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/Zbornik-zakona-i-uredaba-izdani-u-Knjazestvu-Srbiji-za-1871.godinu,knjiga%20XXIV.pdf>

¹⁷ Према Законнику о судском кривичном поступку за Краљевину СХС из 1929. (чланови 8-27) правосудну функцију су могле да врше само професионалне судије. Вид. Чубински М., *Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку Краљевине Југославије*, Београд 1933, 80-115.

о казни је решавао само државни суд без лаика.¹⁸ Међутим, судије лаици као поротници су били у мањини у већу, па се самим тим не може говорити о поротним судовима, јер се о поротним судовима може говорити само када је лаички елеменат претежнији над државним судијама, односно судијама професионалцима.

Учествовање грађана у вршењу правосуђа усвојено је током народноослободилачке борбе не само као општа тенденција свих напредних правосудних организација, већ и као логична последица револуционарних тековина народноослободилачке борбе и као једна од еманација власти радног народа. Порота у Југославији по свом друштвеном садржају и улози, појавила се као нужна последица народног карактера наше власти.¹⁹ Увођење судија поротника у суђење је била новина после Другог светског рата код нас, а „(...) учествовање грађана у суђењу представља један од облика друштвеног самоуправљања.“²⁰ То је била и сасвим логична последица и неизоставни део система социјалистичке демократије у којој „ (...) рад сваког државног и друштвеног органа, па и суда треба да стоји под контролом јавности и да буде подвргнут јавној критици и оцени.“²¹ У самом почетку када су уведени судије поротници у суђење било је извесних тешкоћа, односно проблема у смислу неодазивања, кашњења на расправу и слабог интересовања за рад суда, али су се ови недостаци могли отклонити одабирањем погодних лица за судије поротнике и решењем организационих питања.²² Треба истаћи да су расправе трајале током читавог дана у појединим судовима, а из разлога неуредног одазивања и кашњења судија поротника, па су се пресуде израђивале и ноћу.²³

Демократизација власти је имала за последицу увођење одговарајућих облика непосредног вршења власти од стране народа, а један од облика је учествовање грађана у вршењу судске функције. Законом о уређењу народних судова (1945), као и самим Уставом из 1946. било је предвиђено учешће грађана у вршењу судске функције који су се називали присудитељи и који су у суђењу учествовали само повремено. Законом о кривичном поступку из 1948. такође је било предвиђено да у судским већима у првом

¹⁸ Марковић Б., *op.cit.*, 97-98.

¹⁹ Центнер О., *Приручник за судије њоройнике*, Београд 1968, 3.

²⁰ *Ibidem*, 5.

²¹ Хрнчевић Ј., «Законик о кривичном поступку и рад судова», *Законик о кривичном - њосѡуѡуку и орѡани ѡравосуђа*, Београд 1953, 20.

²² Пијаде М., «О Законнику о кривичном поступку и раду органа правосуђа», *Законик о кривичном ѡосѡуѡуку и орѡани ѡравосуђа*, Београд 1953, 6.

²³ Хрнчевић Ј., *op.cit.*, 13.

степену суде и судије поротници. Судије поротници су учествовали у суђењу само на главном претресу и приликом већања и гласања. Тек од 1954. законом је било предвиђено да је услов за избор сталног судије завршен правни факултет и положен судијски или адвокатски испит.²⁴ Од Другог светског рата судије поротници учествују у суђењу у кривичним стварима у форми мешовитих судова у Србији и овакво решење се задржало до данас.

Према Уставу Републике Србије учествовање судија поротника је опште прописано правило судског поступка, а сам статус судија поротника у судском поступку говори о природи пороте.²⁵ Уставом (члан 142. став 5) је предвиђена могућност да се одступи од основног правила да поред судија у суђењу учествују и судије поротници, а самом закону је препуштено да регулише у којим судовима и у којим стварима у суђењу учествују само судије професионалци.

Према Закону о судијама²⁶ (члан 10. став 2) број судија поротника за сваки суд одређује Високи савет судства и тај број преиспитује сваких пет година (став 4), с тим што је то могуће да учини и пре истека рока од пет година на основу годишњег прилива предмета и то по сопственој иницијативи, или на предлог председника суда, председника Врховног касационог суда и министра надлежног за правосуђе (став 5). Законом о судијама су прописани услови за именовање судија поротника (члан 81) и за судију поротника може бити именован држављанин Републике Србије који је пунолетан и који је достојан функције судије поротника. Он не може да буде члан политичке странке, а не може ни политички да делује на други начин. Именовање се врши на пет година и постоји могућност реименовања. Потребно је нагласити да је самим законом предвиђено да се приликом именовања судија поротника води рачуна о полу, старости, занимању и друштвеном положају кандидата, о знању, стручности и склоности ка појединим врстама судских ствари. Што се тиче самог поступка именовања (члан 82), судију поротника именује Високи савет судства на предлог министра надлежног за правосуђе, с тим да пре него што предложи неког кандидата за судију поротника, министар прибавља мишљење суда за који се тај судија поротник именује. У моменту именовања, лице које се именује за судију поротника које је пунолетно мора имати мање од седамдесет година живота. По именовању, сваки судија поротник полаже заклетву (члан 83) пред председником

²⁴ О развоју учествовања грађана у кривичном суђењу нове Југославије вид.: Љубановић В., *Демократизација кривичног правосуда*, Осиек 1989, 20-44.

²⁵ Пајванчић М., *Коменџар Устава Републике Србије*, Београд 2009, 183.

²⁶ Службени гласник РС број 116//2008, 58/2009-одлука УС, 104/2009, 101/2010, 8/2012-одлука УС, 121/2012, 124/2012 – одлука УС и 101/2013.

суда за који је именован. Законом је прописано да се судија поротник удаљује са функције (члан 84) у случају да је против њега покренут поступак за кривично дело због кога може бити разрешен или поступак за разрешење. Ово удаљење траје до окончања поступка. Судија поротник према закону не може бити адвокат, а исто тако не може да пружа правне услуге и стручне савете уз накнаду (члан 85). Осим тога, са функцијом судије поротника су неспојиве и друге службе, послови и поступци који су опречни достојанству и независности судије или штетни по углед суда.

Функција судије поротника престаје уколико буде укинута суд у коме обавља функцију, разрешењем и истеком мандата (члан 86), а функција му не престаје због завршетка радног века. Поступак у коме се утврђују разлози за престанак функције судије поротника се покреће на основу предлога председника суда, председника непосредно вишег суда, председника врховног касационог суда или министра надлежног за правосудје, а сам поступак покреће, води и доноси одлуку Високи савет судства. Сваки судија поротник има право на надокнаду трошкова који су настали на функцији, накнаду за изгубљену зараду и право на награду (члан 87). Високи савет судства прописује накнаде и награде за судије поротнике. На судије поротнике се сходно примењују одредбе о судијама према Закону о судијама (члан 88).

У Србији је 2008. основано Друштво судија поротника Србије²⁷ као добровољна, струковна, невладина и нестраначка организација која има за циљ да афирмише улогу, функцију и положај судија поротника у правосудном систему Србије и уопште.

4. ОЦЕНА ДОКАЗА ПО СЛОБОДНОМ СУДИЈСКОМ УВЕРЕЊУ

Дефинисање основних принципа правне државе и владавине права, попут поделе власти и независног судства, неизоставно подразумева и најширу примену слободног судијског уверења.²⁸ Тако према Закоником о кривичном поступку (чл. 16. ст. 3) суд оцењује по слободном судијском уверењу изведене доказе који су од значаја за доношење судске одлуке. Иако новим закоником није прописано формално начело слободне оцене доказа, оно ипак имплицитно важи, јер се слободно судијско уверење не може манифестовати уколико суд није слободан у оцени доказа.²⁹ Своју одлуку суд

²⁷ <http://www.drustvosudijaporotnikasrbije.rs/>.

²⁸ Аврамовић Д., «Одлука или норма – слободно судијско уверење као претња владавине права», *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2012, 312.

²⁹ Шкулић М., Илић Г., *Водич за примену новог Законика о кривичном поступку*, Београд 2013, 13.

заснива само на оним доказима у чију извесност је потпуно уверен, а која се дефинише у законику као закључак о несумњивом постојању или непостојању чињеница, заснован на објективним мерилима расуђивања (чл. 2. ст. 1. тч. 20. ЗКП). У ситуацији да после изведених доказа суд није стекао потребно уверење у погледу релевантних чињеница, логичка позиција суда је следећа: ако на постојање неког правно релевантног чињеничног стања закон надовезује доношење пресуде одређене врсте, а на непостојање тих чињеница надовезује доношење пресуде друге врсте, па суд упркос свим настојањима, у тренутку када треба да донесе пресуду, не утврди са извесношћу нити да односне чињенице постоје нити да оне не постоје, морао би донети такву одлуку у којој би изрекао да се налази у немогућности да донесе било какву пресуду.³⁰ Овај проблем је решен увођењем начела *in dubio pro reo*, односно у том случају суд мора да поступи као да односна чињеница постоји, односно не постоји у зависности шта је повољније за окривљеног. Према законику (чл.16.ст.5) сумњу у погледу чињеница од којих зависи вођење кривичног поступка, постојање обележја кривичног дела или неке друге одредбе кривичног закона, суд ће у пресуди или решењу које одговара пресуди, решити у корист окривљеног.

Утврђивање чињеница које суд врши је сложен процес. Суд утврђује правно релевантне чињенице³¹ које су по природи објективне чињенице, а то су оне које као такве не зависе од субјекта који их сазнаје, од његове свести и воље. Што се тиче субјективних чињеница, судију на пример занима како се окривљени или оштећени као сведок понаша, али и како се осећа, па би се могло поставити питање да ли утврђује и субјективне чињенице. Ипак потребно је нагласити да судију не занима сама чињеница која је субјективна непосредно, него изјава субјекта, било усмена или писмена о томе шта је осетио или доживео. Пошто је изјава објективна чињеница, може се извести закључак да судија утврђује само објективне чињенице које су правно релевантне. Судија констатује чињенице непосредним чулним опажањем и доноси свој суд о резултатима опажања.. Пре него што донесе било коју одлуку, орган који је доноси мора утврдити да постоје чињенице на постојање којих закон надовезује нужност односно могућност доношења такве одлуке.³²

³⁰ Bayer V., *Jugoslovensko krivično procesno pravo - knjiga druga: Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku*, Zagreb 1972, 48.

³¹ О чињеницама које се утврђују у кривичном поступку више видети: Bayer V., *Jugoslovensko krivično procesno pravo (knjiga druga) – Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku*, Zagreb 1972 и Ђурђић В., Трајковић М., «О истини у кривичном поступку», *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 65/2013, 111-127.

³² Bayer V., *op.cit.*, 46.

За утврђивање чињеничног стања, што је први задатак при суђењу, лаик је несумњиво способан као и правник, јер су за то данас, када влада принцип слободног судијског уверења, меродавни само логика и искуство.³³ Судије поротници као и судије професионалци су слободни према правилима доказивања захваљујући начелу слободног судијског уверења, с тим да је потребно нагласити да се оно у ширем смислу односи и на правна питања, односно њихово тумачење, и то се манифестује код одређивања садржине правних категорија које нису дефинисане самим законом или је то учињено на начин који не отклања судску оцелу као на пример у случају правних стандарда.³⁴ Судије поротници путем својих ставова, закључака и предзнања нормама дају животно одређење и садржај, усмеравајући посредно правну логику и њену садржину у динамичном, променљивом току према стварним потребама и захтевима реалности.³⁵

Оцена доказа треба да буде непосредна (у складу са начелом непосредности) јер се на тај начин остварује могућност психолошке оцелу уверљивости доказа која је неопходна код свих личних доказа, односно оних доказа који се састоје у исказивању лица (саслушање окривљеног, испитивање сведока, вештака). У случају посредне оцелу доказа, могућа је само логичка оцелу доказа која се састоји у оцелу доказа по логичкој вредности њиховог садржаја.³⁶ Ово непосредно оцењивање доказа, омогућава судијама да поставе сва она питања приликом извођења доказа која сматрају за потребна, чиме се доприноси утврђивању истине у кривичном поступку. Иако је новим Законом о кривичном поступку формално начело истине укинато, оно је садржано у великом броју законских одредаба, тако да је и даље свакако оцелу доказа усмерена у правцу утврђивања истине у поступку.

У условима савремених облика криминалитета због њихове комплексности као и великих тешкоћа приликом њиховог откривања и доказивања, судије и судије поротници имају све тежи и одговорнији задатак приликом оцелу доказа и то како материјалних тако и личних доказа. Услови информационе технологије у друштву су имали за последицу и злоупотребу ове технологије од стране извршилаца кривичних дела, па се веома често као материјални докази у кривичном поступку појављују дигитални докази чије извођење, а посебно оцелу захтева одређена стручна знања из области информационе технологије којима често ни саме судије професионалци не

³³ Марковић Б., *Уџбеник судској кривичној њосћуйка Краљевине Јуџославије*, Београд 1930, 99.

³⁴ Јекић З., *Кривично њроцесно њраво* (осмо измењено и допуњено издање), Београд 2003, 185.

³⁵ Бајић-Петровић Л., «Одликe и особености судија поротника у судској пракси», *Право – њтеорија и њпракса* 10/1985, 48.

³⁶ Вауег V, *op.cit.*, 219.

располажу. Самим тим је немогуће очекивати било какву иницијативу или активност судија поротника приликом извођења доказа, а дискутабилно је да ли су они уопште у могућности да оцене ову врсту доказа. Наравно, не треба искључити могућност да се као судија поротник појави лице стручно за ову област, на пример инжењер информационе технологије у ком случају би баш тај поротник био најпозванији да оцени изведене доказе.

Веома је важно на који начин ће се образложити у одлуци суда сваки појединачни доказ и то његова прихватљивост, начин прибављања, као и услови и начин извођења доказа на главном претресу. Посебно се код сваког доказа мора узети у обзир законитост, правилност, али и правичност приликом прикупљања доказа. Законитост прикупљања доказа је посебно осетљива проблематика у случајевима када није законом експлицитно прописан поступак обезбеђења, прикупљања и чувања доказа, као и обавезе органа поступка и других државних органа које постоје у вези са тим. Наравно, много је лакше оценити законитост прикупљања појединих доказа, на пример материјалних уколико је прецизно прописана процедура узимања, преношења и чувања материјалних доказа, а ради осигурања њихове аутентичности.

У случају неслагања судија поротника и судија професионалаца у већу у вези са утврђеним чињеницама, то може довести до проблема, наиме, уколико се догоди да судије поротници заузму супротан став од председника већа и прегласају га, донеће се одлука коју ће морати да образложи у пресуди управо председник већа који се са том одлуком не слаже. Такав проблем хипотетички може да се догоди и у професионалном већу, али је таква могућност готово искључена. Оваква ситуација може да створи додатни проблем председнику већа уколико се пресуда са којом се он није сложио, а морао је да је образлаже буде укинута због погрешно утврђеног чињеничног стања, јер је проценат укинутих одлука мерило за вредновање рада квалитета судија.³⁷

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Питање оправданости учешћа судија поротника у кривичним поступцима је увек актуелно питање у вези са којим је важно истаћи да су, без обзира на разноликост аргумената за и против судија поротника у суђењима у кривичним стварима, они део народа којег и добро разумеју и познају, и народ управо због тога верује у њихову правичност. Ипак, њихова улога је данас код нас сведена само на првостепена суђења где заједно са

³⁷ Члан 4. став 2. Правилника о критеријумима, мерилима, поступку и органима вредновање рада судија и председника судова усвојен на седници Високог савета судства одржаној 22. јула 2014. године, <http://www.vss.sud.rs/sr>.

судијама професионалцима суде у општем кривичном поступку и у поступку према малолетницима. Судије професионалци, без судија поротника, суде у упрошћеним процесним формама (судија појединац), као и у поступцима за дела организованог криминала, ратних злочина и високотехнолошког криминала (професионална већа).

Улога судија поротника као и судија професионалаца је изузетно важна јер је суд дужан да непристрасно оцени изведене доказе и да на основу њих са једнаком пажњом утврди чињенице које терете или иду у корист окривљеном (члан 16. став 2. ЗКП). Ово правило представља један од аспеката начела правичног вођења кривичног поступка које у свом суштинском смислу са једне стране налаже да обе странке у кривичном поступку располажу једнаким процесним могућностима (право на „једнака оружја“) али и да истовремено суд буде доказно непристрасан.³⁸ Изведене доказе који су од значаја за доношење судске одлуке суд оцењује по слободном судијском уверењу (члан 16. став 3. ЗКП) које се заснива на општеприхваћеном знању, искуству, рационалном мишљењу и логичном закључивању судија. Начело слободног судијског уверења је уско повезано са начелом слободне оцене доказа, јер с једне стране судија не може имати слободно уверење уколико нема право да слободно оцењује доказе, док се са друге стране, докази не могу слободно оцењивати уколико судија нема могућност стицања слободног уверења, односно слободног расуђивања о томе шта је доказ у конкретном кривичном поступку, које ће доказе изводити у кривичном поступку и колико ће им поверења поклонити, односно који степен доказног кредибилитета ће дати одређеним чињеницама.³⁹ Тежиште начела слободног судијског уверења је, дакле, у првом реду на отклањању било каквог правила о вредности доказа.⁴⁰ И управо је увођење судија поротника у судски поступак имало за циљ прелазак са законске на слободну оцену доказа. Правило о слободној оцени доказа се везује за Француску буржоаску револуцију и сматра се њеним производом, док се у англо-америчком систему овај принцип уско везује за систем пороте.

Као последица све већег продора елемената адверзијалног поступка у наше кривично процесно законодавство, све је већи значај тумачења правних норми, правних празнина, као и правних стандарда од стране судија. Данашња, на изванестан начин измењена улога суда у конфигурацији кривичног поступка још више истиче значај тумачења правне норме на начин што судије утврђују њен прави смисао и директно су одговорне за ову изу-

³⁸ Шкулић М., Илић Г., *op.cit.*, 12.

³⁹ Шкулић М., *Кривично ѡроцесно ѡраво* (треће издање), Београд 2011, 78.

⁴⁰ Јекић З., *op.cit.*, 185.

зетно деликатну област права. С обзиром на наведено, поставља се питање да ли судије поротници могу да одговоре овом задатку који се пред њих поставља. Субјективна процена судије о правичном исходу уводи право у поље неизвесности, чиме се врши страховит удар на један од основних принципа правне државе, на правну сигурност.⁴¹ Судије поротници, још и више него судије професионалци у вршењу своје судијске функције ослањају се на логичко закључивање и искуство и њихов допринос суђењу је управо у животном искуству, независно од нивоа образовања. Ипак, ниво образовања и њихово предзнање може често да буде недовољно за праћење, а поготово преиспитивање, надзор или проналажење слабости на пример у сложенијим вештачењима, за која би била пожељна извесна усмереност и стручна опредељеност (као нпр. инжењери електронике, саобраћаја и др.) и приликом разматрања правних питања у која се судије поротници, по правилу, не упуштају.⁴² Такође, не треба заборавити да на њихово одлучивање и резонување утиче и сама њихова личност. У синергији свих тих елемената који се стичу код судије поротника, правна норма у конкретном случају добија свој смисао. Субјективност, која је неминовна, ипак је коригована механизмима – препрекама (социјалним и институционалним) које се огледају у неодобравању и неслагању са таквим одлукама од стране колега, као и контроли одлука од стране судова више инстанце.⁴³ За избор судија поротника је зато јако важно да то буду особе са високим етичким вредностима које треба да представљају извесну гаранцију правичног поступања судија.

⁴¹ Аврамовић Д., *op.cit.*, 313.

⁴² Бајић-Петровић Л., *op.cit.*, 53.

⁴³ Вид. В. Tamanaha, *Law as a Means to an End – Threat to the Rule of Law*, Cambridge 2006, наведен код: Аврамовић Д., *op.cit.*, 321.

*Tatjana Bugarski, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

The Jury and Assessment of Evidence Based on Freely Judicial Beliefs

Abstract: *In modern criminal procedural legislation, the great attention is paid to the issue of collecting evidence i.e. evidentiary actions as one of the most important issues of criminal proceedings. In most cases, the processing and analysis of this issue comes down to conditions for the application of evidentiary actions, proceedings authorities, the manner of their performance etc. However, the question of the assessment of evidence based on freely judicial beliefs remains as one of the most important questions concerning evidentiary actions, which has an impact on the outcome of the proceedings and the court's decision. This issue is particularly important when one takes into account the existence of the court traditional laic elements within the general criminal proceedings. Therefore the subject of this paper is the assessment of evidence based on juror's freely judicial beliefs, their role in criminal proceedings, their powers and competences, as well as the question of justification of their participation in criminal proceedings.*

Key words: *criminal proceedings, jurors, evidentiary actions, the assessment of evidence based on juror's freely judicial beliefs*